

Cleine bate

Rijk worden de meeste schrijvers of literair vertalers niet van hun werk. En verlichting via een beter subsidiesysteem lijkt er ook niet in te zitten. Maar in plaats van de verbitterde held uit te hangen en te klagen over armoede kunnen ze beter een bijbaantje nemen.

Schrijven en geld, het heeft nooit zo geklikt tussen die twee, behalve voor enkele geluksvogels. Dat is altijd zo geweest, denk alleen maar aan de verzuchting in de *Beatrijs*: 'Van dichten comt mi cleine bate. / Die liede raden mi dat ict late.' Artistieke kwaliteit en geldelijk gewin gaan nu eenmaal niet vanzelfsprekend samen. Wat goed of belangwekkend is brengt niet automatisch veel geld in het laatje.

Een hedendaagse, zij het grimmiger versie van de klacht uit *Beatrijs* is een onlangs in Frankrijk verschenen boek met de titel *Chair à papier* (een variant op 'chair à canon', kanonnenvlees). Mensenvlees voor papier, de titel belooft niet veel vrolijks. In het boek geeft schrijfster Suzanne Bernard een inkijkje in haar inderdaad weinig opbeurende ervaringen als broodschrijver. Alle denkbare schrijversellende komt aan bod: boeken die matig verkopen, uitgevers die het laten afweten en een leven in slechte behuizing, armoede, honger en kou. Soms was Bernard zó arm dat ze blij was met een griepje, want dan had ze tenminste geen honger. In de loop van de twintig jaar dat ze schrijfster is, is haar budget gestegen van 25 naar 35 franc per dag. Maar dit alles had ze over voor het verwezenlijken van haar grote droom: schrijven. Al moet dat vaak knarsetandend zijn gegaan, gezien de bittere toon van het boek.

Ook van literair vertalen, het dienstbare broertje van schrijven, komen geen grote baten. Het woordtarief voor literaire vertalingen is volgens het afgesproken minimum (dat uitgevers doorgaans als maximum hanteren) 5,4 eurocent per woord. Voor het vertalen van de eerste de beste gebruiksaanwijzing krijg je minstens het dubbele. Omgerekend naar een salaris komen deze inkomsten nauwelijks uit boven bijstandsniveau (een vertaler vertaalt zo'n honderd woorden per uur en verdient dus zo'n 43 euro per dag, oftewel 860 euro bruto per maand). Het Nederlandse tarief ligt hiermee aanmerkelijk lager dan in omliggende landen. In Frankrijk bijvoorbeeld krijgen vertalers een bedrag per pagina dat omgerekend ongeveer anderhalf keer zoveel is als het Nederlandse bedrag.

Daar staat tegenover dat Frankrijk, net als de meeste landen, minder scheutig is met subsidies, zodat het woordtarief ook meteen het totaalbedrag is. In Nederland kunnen schrijvers en vertalers zich gelukkig prijzen met het Fonds voor de Letteren, een vrij unieke instantie die structureel subsidies verstrekt. Daar bestonden tot voor kort twee verschillende subsidievormen voor vertalers: de werkbeurs en het 'aanvullend honorarium'. Het aanvullend honorarium, de meest toegankelijke vorm van subsidie (een bijnaverdubbeling van het woordtarief, achteraf toegekend), is kort geleden afgeschaft. Rest de werkbeurs, een royelere subsidie die vooraf wordt toegekend voor belangwekkende

projecten. Sinds de – zo goed als geruisloze – afschaffing van het aanvullend honorarium verrichten vertalers die niet voor een werkbeurs in aanmerking komen, hun specialistische en intensieve werk tegen een loon dat lager is dan dat van een schoonmaker.

Concurrentiesysteem

De voorzitter van het Fonds voor de Letteren, H.U. Jessurun d'Oliveira, verdedigde in *de Volkskrant* (6 januari 2001) het afschaffen van het aanvullend honorarium met het argument dat vertalers zelf maar met hun uitgevers moeten onderhandelen voor een hoger tarief: de marktwerking moet voor literair vertalers van toepassing worden. Dit is in Duits-

land bijvoorbeeld het geval: vertalers bepalen daar hun eigen tarief en zijn zodoende niet alleen kwalitatief, maar ook financieel elkaars concurrenten. Een gerenommeerde vertaler kan een hoger tarief vragen, maar loopt ook het risico dat de opdrachtgever uit zuinigheid voor een goedkopere collega kiest.

Vertalers die niet voor een werkbeurs in aanmerking komen, verrichten hun werk tegen een loon dat lager is dan dat van een schoonmaker

Een eventuele overgang van het 'Nederlandse systeem' (laag woordtarief aangevuld door de overheid) naar dit concurrentiesysteem zal zeer moeizaam zijn en legt het initiatief bij de vertalers, in een onderhandelingspositie met een uitgever toch al de zwakste partij. Welke vertaler durft als eerste een hoger tarief te vragen? De uitgever zal hem uitlechten, hij is immers 'verwend' door het Nederland-

se subsidiesysteem. Een beter en eenvoudiger alternatief zou een van hogerhand opgelegde verhoging van het woordtarief zijn, of een uitbreiding van het werkbeurzenstelsel.

Daarnaast had het aanvullend honorarium nog een geheime functie. Door de vertaalkosten voor een uitgever te beperken tot het bovengenoemde lage woordtarief, worden de financiële risico's van minder rendabele uitgaven voor uitgevers deels ondervangen. Het aanvullend honorarium was indirect een subsidie voor minder winstgevendende boeken. In de praktijk zijn dit meestal kwalitatief goede boeken voor een relatief klein publiek, zoals vernieuwend proza, of poëzie. Bij een stijging van de vertaalkosten met enkele honderden euro's zal een uitgever zich nog wel eens achter de oren krabben voordat hij zo'n boek, hoe belangwekkend ook, uitbrengt voor duizend of tweeduizend liefhebbers.

De afschaffing van het aanvullend honorarium heeft dus negatieve gevolgen voor vertalers en in de toekomst mogelijk ook voor het aanbod van vertaalde literatuur. Het is jammer dat juist in deze tijden van verharding van het literaire klimaat subsidiegevers hun protégés deels in het commerciële diepe gooien. Het fonds is juist opgericht om de discrepantie tussen de wetten van de kunst en de wetten van het geld te compenseren.

Leesbaar Nederland

Iemand die helemaal niet gelooft in een dergelijk verschil en niets moet hebben van subsidie, is de prille hoogleraar Boekwetenschap Lisa Kuitert. Volgens haar spelen financiële motieven bij schrijvers een vele grotere rol dan men pleegt aan te nemen. Dat zal best, maar het enthousiasme waarmee ze deze ontdekking onderstreept gaat soms erg ver. In haar inaugurele rede maakt ze 'subsidieschrijvers' verdacht door te suggereren dat ze hun boeken aanpassen aan de subsidiegever. Ze deinst bovendien niet terug voor de haast barbaarse, Leesbaar-Nederlandachtige stelling dat wat niet goed verkoopt ook

niet goed kan zijn. Haar insinuaties zijn overigens deels gebaseerd op foutieve veronderstellingen, bijvoorbeeld dat schrijvers die nog geen boek hebben gepubliceerd al subsidie ontvangen.

Haar omstreden veronderstellingen worden ook tegengesproken door de geschiedenis. In *La République mondiale des lettres*, een gedegen studie van de Franse literatuursociologe Pascale Casanova, wordt bevestigd dat kwaliteit zichzelf meestal niet kan bedruipen. Casanova's bestudering van de geschiedenis wijst uit dat grote, vernieuwende schrijvers tijdens hun leven maar zelden verkoopsucces hadden (denk bijvoorbeeld aan Kafka, Proust en Joyce). Ironisch genoeg hebben deze schrijvers na hun dood, tot op de dag van vandaag, miljoenenopbrengsten opgeleverd. Dit schrijvende gegeven zou een sterk argument vóór subsidie kunnen zijn.

Wat kun je als schrijver of vertaler doen om in dit verhardende klimaat de graad van bitterheid van bovengenoemde Suzanne Bernard te vermijden? Toen ik enkele jaren geleden begon met vertalen en me geconfronteerd zag met de teleurstellende lage verdiensten (vooral als beginner) tekenden de contouren van verongelijkheid zich al gauw af. Reden genoeg om gauw een parttime baan te zoeken. Dit werk neemt weliswaar tijd in beslag die ik niet aan literair werk kan besteden, maar is een welkome afwisseling bij het soms monotone en eenzame vertalen. En wat belangrijker is: ik hoef nooit een opdracht aan te nemen die ik liever niet doe, of me zorgen te maken om een onregelmatig en ontoereikend inkomen. Inkomsten uit vertaalwerk zijn een feestelijke aanvulling op mijn basisinkomen.

Ik eet dus (letterlijk) van twee walletjes: ik verenig zo de voordelen van een vast inkomen met de vrijheid en innerlijke voldoening van het werk als vertaler. Heel opportunistisch. Dat 'opportunistisch' – ik zou het liever pragmatisme willen noemen – is een eigenschap van de huidige generatie van twintigers en begin-dertigers, een alternatief voor de ideologische starheid van bijvoorbeeld Suzanne Bernard, bij wie het al die twintigjaar niet is opgekomen een bijbaantje te nemen. Zij is typisch iemand die in *seventies*-ideeën is blijven hangen en die in de werkelijkheid alleen zwart-witte uitersten ziet: óf een bestaan als loonslaaf, óf de heroïsche Rimbaldiaanse revolutie van een schrijversleven – waarbij je vooral bibberend achter de schrijftafel zit.

Schoonheidssalon

Overigens prima als je dat wilt, maar dan moet je ook niet zeuren over geld. Een zekere mate van zelfredzaamheid en flexibiliteit lijkt mij te prefereren boven dit soort starheid en zelfbeklag, eigenschappen die ik ook vaak zie bij oudere collega-vertalers. Mevrouw Bernard zou een voorbeeld kunnen nemen aan haar illustere voorgangster, de Franse schrijfster Colette (1873-1954), die op haar zestigste een schoonheidssalon opende. Al eerder, na de scheiding van haar eerste man, was ze als toneelspeelster gaan bijverdienen, een beroep dat in die tijd ongeveer de status had van prostituee, en waarmee ze haar reputatie als schrijfster serieus in gevaar bracht. Maar onafhankelijkheid – naast plezier in acteren – was haar dierbaarder dan haar reputatie.

Op een foto uit 1932 poseert ze fier in haar salon, op de afdruk heeft ze de uitdagende vraag geschreven: 'Bent u voor of tegen een *second métier* van de schrijver?' Het is duidelijk hoe ze er zelf over dacht. Deze sterk naar onafhankelijkheid strevende vrouw koos eieren voor haar geld: als de twee, geld en schrijven, niet samen willen gaan, dan

maar los van elkaar. Met die schoonheidssalon is het overigens niet goed afgelopen; al gauw moest ze hem sluiten omdat klanten het pand lelijker verlieten dan ze er binnenkwamen. Maar Colette ging de geschiedenis in als een van Frankrijks grootste auteurs.

Kiki Coumans is vertaalster.

Literatuur

Bernard, S. (2002) *Chair ô papier, récit*. Le Temps des Cerises.

Casanova, P. (1999) *Lo République mondiale des lettres*. Le Seuil.

Jessurun D'Oliveira, H.U. (2001) 'Vertalers zijn niet

slechter af'. In: *de Volkskrant*, 6 januari.

Kuitert, L. (2002) 'Waarom zoveel slechte boeken verschijnen. Weg met het subsidieproza'. In: *Vrij Nederland*, 30 maart (ingekorte versie van de inaugurele rede 'De waarde van woorden', in boekvorm verschenen bij AUP/Vossiuspers).